

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕВАГИ УКРАЇНИ ЗІ ВСТУПОМ ДО СОТ

Проаналізовано регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах ринкової трансформації, розглянуто проблеми приєднання України до Світової організації торгівлі. Запропоновані напрямки регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, які здатні захистити внутрішній ринок і при цьому не суперечать нормам СОТ.

Adjusting of foreign economic activity is analysed in Ukraine in the conditions of market transformation, the problems of joining of Ukraine are considered to World organization of trading. Directions of adjusting of foreign economic activity are offered in Ukraine, which are able to protect an internal market and here does not conflict with the norms of WTO.

Ключові слова: ЗЕД, зовнішня торгівля, ГАТТ, СОТ, демпінг, інтеграція.

Вступ. Вступ України до Світової організації торгівлі є надзвичайно важливим і водночас відповідальним кроком на шляху до сталого економічного зростання. Це ознака інтеграції нашої держави до світової господарської системи, це нові конкурентні умови співпраці на міжнародному рівні, які спонукають нас до внутрішніх перетворень, поглиблення реформ, утвердження соціально-орієнтовної і конкурентноспроможної, структурно-інноваційної моделі розвитку України.

Сьогодні наша держава перебуває на вирішальному етапі переговорів щодо вступу до Світової організації торгівлі. Станом на січень 2007 року до СОТ входить 150 членів, з яких 146 – це держави, що охоплюють 95% обсягу світової торгівлі, близько 85% світового ВВП та понад 85% населення світу. При цьому майже 30 країн перебувають у стадії переговорного процесу про вступ до СОТ. Подальше перебування України поза межами цієї організації є недоречним з погляду на перспективний розвиток зовнішньоекономічних стосунків нашої країни зі світовою спільнотою.

Проблемою зовнішньоекономічних взаємин займаються різні школи не одне століття. Напрями економічної думки в різні часи і за різних історичних умов зовсім неоднозначно підходили до неї. Серед зарубіжних дослідників питань зовнішньоекономічного регулювання можна назвати В. Леонтєва,

С. Ліндєрта, І. Мальтуса, Д. Мілля, В. Петті, Е. Хекшєра, К. Шмітгоффа та ін. Російськомовна література з названої проблематики представлена публікаціями С. Бартєнєва, М. Гєльвановського, Л. Максимової, А. Юданова та ін. Названою проблемою займалися вітчизняні вчені – О. Білорус, О. Соломатіна, А. Кредісов, Д. Лук'яненко, В. Медведєв, О. Мєрежко, В. Новицький, О. Оніщук, С. Осика, Ю. Пахомов, О. Плотніков, А. Поручник, В. Мусієнко, В. Сідєнко, А. Філіпенко ін.

Постановка задачї. Незважаючи на надзвичайну гостроту позначених питань, як теоретичне осмислення названих проблем, так і суто практичні питання лишаються нерозв'язаними. Відсутність чіткого науково обґрунтованого прогнозу можливих соціально-економічних наслідків приєднання України до СОТ не дає можливості об'єктивно та в повній мірі оцінити позитивні та негативні чинники впливу членства в цій організації на економіку і соціальну сферу України. Дослідження даних аспектів є метою статті.

Методологія. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних фахівців в галузі зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної економіки, законодавчі акти, статистичні дані.

Результати дослідження. Процес приєднання України до системи ГАТТ/СОТ розпочався 17 грудня 1993 року, коли до Секретаріату ГАТТ було подано офіційну заявку Уряду України про намір приєднатися до ГАТТ. Наступним кроком, відповідно до процедури приєднання, стало подання 30 листопада 1994 року Меморандуму про зовнішньоторговельний режим України на розгляд Робочої комісії з питань розгляду заявки України щодо приєднання до ГАТТ.

Процеси створення, становлення і розширення СОТ не були простими та однозначними. За останні 30 років кількість основних правил організації надзвичайно зросла, проте основою є принцип двосторонніх угод між членами з метою взаємного відкриття їх ринків. Члени СОТ, формулюючи вимоги до країн-претендентів стосовно доступу до їх ринків, відстоюють інтереси власних компаній, захищаючи власне виробництво та робочі місця, тому переговорний процес складний і, як правило, тривалий [3].

У 1997 році розпочався процес двосторонніх переговорів з країнами-членами СОТ. В цілому Україна знаходиться в стані двосторонніх переговорів майже з 30 країнами. Серед наших партнерів на переговорах – ЄС, США, Японія, Канада, Австралія, країни СЕФТА та інші. Сьогодні стає все більш зрозуміло, що неможливо ефективно діяти в системі міжнародної торгівлі не будучи при цьому членом СОТ. Україна є членом десятків міжнародних організацій. Це нормально і природно для великої європейської держави. Тим більш є неприродним, коли велика європейська держава, маючи величезний

економічний потенціал, залишається аутсайдером щодо системи ГАТТ/СОТ, яку часто називають "торговельно-економічною ООН".

Окрім політичних дивідендів, Україна отримує режим найбільшого сприяння у відносинах з усіма країнами – членами СОТ. Для України обсяги можливого збільшення інвестицій експерти оцінюють на рівні до 500 млн. доларів США щороку [4].

Україна отримує вихід в уніфікований міжнародно-правовий простір, що спирається на Генеральну угоду з тарифів і торгівлі (ГАТТ-1994), Генеральну угоду з торгівлі послугами (ГАТС) і Угоду з торгових аспектів прав на інтелектуальну власність (ТРИПС), а також на міжнародно-правовий захист майже в 140 країнах – членах СОТ, що гарантується принципами і нормами її документів.

Україна здобуває: а) захист від дискримінаційного застосування Державами митних зборів, внутрішніх податків, акцизів і технічних бар'єрів; б) гарантію від необґрунтованого використання інших торгово-політичних засобів по відношенню до експортно-імпортних операцій національних учасників ЗЕД, в) свободу транзиту для своїх товарів.

Все це в результаті буде сприяти розвитку і підвищенню ефективності зовнішньоекономічних зв'язків країни, але все ж розраховувати на отримання яких-небудь зустрічних торгово-політичних поступок з боку партнерів по СОТ підстав мало.

Разом з цим, однак, необхідно мати на увазі, що можливі переваги від використання норм ГАТТ/СОТ, включаючи нетарифні обмеження, експортні субсидії, захист інтелектуальної власності, іноземних інвестицій, ряду інших аспектів ЗЕД, зможуть бути використані повною мірою лише у випадку подолання Україною ролі постачальника сировини на світовий ринок. Необхідно займати позиції серйозного експортера наукомісткої продукції, а також пов'язаних з нею технологій, розміщення інвестицій, вищого рівня переробки продукції, у т.ч. сільськогосподарської.

Що надзвичайно істотно, одночасно з правом на захист від недобросовісної конкуренції на світовому ринку Україна як член СОТ отримує можливість реалізувати це право за допомогою використання досить ефективного спеціального механізму СОТ з розв'язання суперечок.

Особливе значення цей механізм має у випадках антидемпінгових заходів і врегулювання пов'язаних з цим суперечок, тому що Україна щорічно несе колосальні збитки у зв'язку з безпідставними обвинуваченнями в демпінгу з боку, насамперед США, ЄС й інших країн.

Антидемпінгові процедури стали досить важливим питанням у торговельних та політичних відносинах України з її основними партнерами, включаючи Європейський Союз (ЄС).

Рішенням Ради Міністерств Європейського Союзу від 9 жовтня 2000 року було прийнято поправку до антидемпінгового законодавства ЄС, внаслідок чого на українські компанії було поширено застосування спеціального режиму ринкової економіки, який з 1998 року був наданий російським і китайським компаніям у разі їх звернень.

Багато проблем, які виникають з демпінговою практикою і використанням антидемпінгових інструментів, могли б бути розв'язані, якби експортери і виробники краще володіли фундаментальними основами функціонування світової торговельної системи і використовували в своїй практичній діяльності процесуально-процедурні права, які встановлені у відповідних нормах внутрішнього законодавства, в т.ч. Антидемпінговому кодексі України.

Метою механізму врегулювання конфліктів СОТ є позитивне вирішення суперечок, коли перевага віддається взаємоприйнятній домовленості за допомогою консультацій. При неможливості цього – досягненню скасування прийнятих однієї з конфліктуючих країн заходів, що порушують угоди СОТ і наносять збиток іншій країні.

Вступ України у СОТ може розширити доступ вітчизняних підприємців до зовнішніх ринків, оскільки в підсумку Уругвайського раунду переговорів прийняті документи, спрямовані на лібералізацію цього співробітництва: Угода з торгових аспектів інвестиційних заходів (ТРИМС) і Генеральна угода з торгівлі послугами.

Такі форми економічних зв'язків, як здійснення спільних досліджень, виробництво і збут продукції, обмін об'єктами інтелектуальної власності, створення й експлуатація спільних підприємств і т.д. досить привабливі для України, особливо в останньому випадку, коли промислові підприємства, що розташовані на українській території, створюють не тільки робочі місця, але і базу для подальшого розвитку.

Будучи членом СОТ, Україна поряд з іншими країнами – членами СНД, зможе об'єднати зусилля для подальшого формування правил розвитку світових торгових зв'язків як у своїх інтересах, так і в інтересах співдружності.

Переговори з вступу України в СОТ наглядно показують необхідність вдосконалення значної частини вітчизняної нормативно-правової бази, її зближення зі світовою торговою практикою і правовими положеннями не тільки СОТ, але й Європейського Союзу відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво, оскільки ці питання є взаємозалежними.

Таким чином, членство в СОТ відкриває широкі можливості для:

- зменшення тарифних і нетарифних обмежень для українських товарів практично на всіх світових ринках;

- можливості не лише кількісно збільшити обсяги експорту, а й змінити його структуру. Україна, як відомо, високотехнологічна країна, багато підприємств якої виробляють наукомістку продукцію. Але ця продукція через аутсайдерський статус України щодо системи ГАТТ/СОТ та низку інших причин не знаходить ринків збуту. Різні політико-правові, тарифні й нетарифні обмеження не випускають її за кордон України;
- кількісного і якісного поліпшення української торгівлі, яке відбудеться одночасно щодо 139 країн-членів СОТ, на долю яких припадає понад 90% світової торгівлі;
- забезпечення справедливого вирішення торговельних спорів. Навіть мала країна з невеликим потенціалом у міжнародній торгівлі може розраховувати на справедливе слухання та вирішення торговельних спорів з великими торговельними партнерами;
- застосування антидемпінгових та компенсаційних заходів з метою захисту внутрішнього ринку від субсидованого експорту та як ефективного інструмента боротьби із заниженням цін на імпортовані товари;
- введення тимчасових обмежень імпорту у випадку проблем з платіжним балансом ;
- підвищення імпортного мита та застосування кількісних обмежень з метою уникнення серйозної шкоди вітчизняним виробникам, яка може бути спричинена надмірним імпортом;
- системної трансформації українського економічного законодавства відповідно до принципів, норм і стандартів системи ГАТТ/СОТ, апробованих протягом десятиліть у багатьох країнах світу;
- забезпечення передбачуваного розвитку торговельно-економічних стосунків з основними торговельно-економічними партнерами, а саме:
 - Європейським Союзом, що відкриє двері для здійснення стратегічної мети – поступової інтеграції України у ЄС шляхом реалізації положень Угоди про партнерство і співробітництво, створення зони вільної торгівлі і набуття на цій основі асоційованого членства в ЄС;
 - країнами СЕФТА, які є традиційними торговельними партнерами України. Враховуючи те, що всі вони є асоційованими членами ЄС і в найближчому майбутньому можуть стати повноправними членами, важливо послідовно розширювати присутність на ринках цих країн, створюючи необхідні передумови для збільшення в подальшому присутності і на єдиному ринку ЄС;
 - Росією, іншими країнами СНД і Балтії, які знаходяться на різних етапах процесу приєднання до системи ГАТТ/СОТ;
 - Країнами – Членами ASEAN з метою збереження і розширення українського експорту на ринки цих країн.

Проте вступ до СОТ не є отриманням Україною односторонніх переваг. Практично ця організація є суттєвим фактором глобалізації економіки у сфері розподілу виробництва товарів у світі, тому умови, на яких країна стає членом СОТ, на довгі роки визначають її місце у світовому виробництві. Баланс вигод і втрат України від вступу до СОТ залежить не лише від сьогоденного стану нашої економіки, а від правильної оцінки того, що ми можемо отримати, і того, що можемо втратити. Отримання переваг, які полягають в поліпшенні умов доступу українських товаровиробників і експортерів на основні міжнародні ринки; збільшенні іноземних інвестицій, які "підживлюватимуть" вітчизняну економіку; лібералізації режиму торгівлі; запобіганні торговельно-економічній ізоляції України, зрештою визнання нашої країни у всьому світі як країни, з якою можна і варто співпрацювати, насамперед, залежить від здатності уряду, державних і громадських інституцій, які так чи інакше впливають на формування економічної політики, створити чітку програму реформування української економічної системи.

Можна передбачити такі втрати України:

Переговори з тарифних питань передбачають надання значних тарифних знижок країнам-членам СОТ, причому без яких-небудь істотних відповідних тарифних пільг через те, що ці країни, як правило, уже поширюють на українських експортерів режим найбільшого сприяння в сфері тарифного регулювання імпорту. При досить складному економічному стані галузей вітчизняної промисловості зниження імпорتنих мит створить для них додаткові труднощі.

Від значного зниження імпорتنих мит відчутним виявиться скорочення надходжень у держбюджет. У цьому випадку, очевидно, доведеться компенсувати ці втрати підвищенням акцизних зборів, ПДВ й інших внутрішніх податків.

Членство у СОТ істотно обмежить волю виконавчих органів у сфері застосування тих чи інших ефективних заходів регулювання ЗЕД, особливо з обмеження імпорту.

Доцільно згадати про міжнародний досвід, зокрема – Польщі, яка на початку 90-х мала однакові з Україною стартові позиції, географічний сусід України та схожа з нею за територією та кількістю населення. Польща приєдналася до СОТ у 1995 році. Стабільний до того часу показник ВВП за два роки зріс майже у півтора рази, почав також зростати і рівень прямих іноземних інвестицій (з 4 млрд. доларів у 1996 р. до 9,5 млрд. доларів у 2000 р.). В Болгарії після вступу до СОТ, інвестиції за рік зросли майже у чотири рази, в Словенії – майже в два рази. В середньому у рік вступ до СОТ іноземні інвестиції збільшуються на 1-1,5 відсотки від валового внутрішнього продукту. Проте, поряд з позитивними результатами, маємо приклади негативних наслідків. Форсоване входження до СОТ, як самоціль, може

привести до притоку товарів, але не інвестицій, а значить – законсервувати економічну відсталість країн, що й сталося в Киргизії та Грузії. Ці країни – члени СОТ. Киргизія вступила туди в 1998 році. Відразу відкрився ринок товарів і послуг, у тому числі банківських, були зняті всі митні режими. Як наслідок, через цю країну "послабилися" кордони для товарів третіх країн в країні СНД. Внаслідок неправильного використання інвестицій, які мали надійти в Киргизію, в країні значно знизився обсяг торгівлі з третіми країнами, але товари з останніх надходять ефективно, передусім, товари легкої промисловості. Від цього постраждала легка промисловість, впала зарплата, пенсія, зростає бідність. Аналогічні результати спостерігаються в Грузії.

Спірним є питання щодо захисту прав вітчизняних товаровиробників. З однієї сторони, країна-учасник СОТ може використовувати всі заходи, передбачені цією організацією стосовно даного питання. Наприклад, як зазначалось вище, у антидемпінгових розслідуваннях, застосуванні необґрунтованих обмежень та квот, або дискримінаційного торгового режиму. Це додаткові гарантії та відчуття впевненості для вітчизняних товаровиробників. З іншої сторони, чи дійсно буде приєднання до СОТ підставою для розширення українського виробництва, чи навпаки, – стане причиною придушення його? Адже, на сьогодні ми маємо серйозні проблеми на ринку праці.

Головною умовою виживання в глобалізованому світі, як у межах, так і за межами СОТ, є належна конкурентоспроможність і динамічне розширене відтворення потенціалу нерозривного ланцюжка: національна економіка – національне виробництво – національна робоча сила. Саме українська робоча сила втрачає залишки своєї конкурентоспроможності, бо вже понад десять років не має можливості навіть для простого відтворення свого потенціалу. Свідченням цього є незаперечний факт: дві третини працюючих отримують зарплатню меншу від законодавчо визначеного прожиткового мінімуму, а третина працюючих перебуває за межею бідності.

Стан національної економіки України не дає підстав для висновку щодо підготовленості основних її секторів до жорсткої конкуренції на світовому економічному просторі. Подальший занепад промисловості може привести до економічної залежності наукоємних галузей України від інших держав, що суперечать національним інтересам України, визначеним Концепцією національної безпеки України. При приєднанні до СОТ долю держави, її конкурентоспроможність будуть вирішувати тільки новітні технології.

Окремим питанням при вступі до СОТ є одна з найважливіших складових економічного розвитку – аграрна політика України. Доступ до ринку продовольчих товарів, зняття нетарифних бар'єрів є однією з головних умов членства СОТ. Це може привести до зниження рівня можливої загальної

підтримки сільськогосподарських виробників на 1,5 – 2,0 млрд. грн. і, як наслідок, – до зменшення виробництва у пов'язаних з сільським господарством галузях – виробництві сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив, гербіцидів та пестицидів. Зменшення тарифних та нетарифних бар'єрів для продовольчої групи товарів може спричинити повну зупинку підприємств переробної галузі. Доступ до ринку продовольства робоча група хотіла б реалізовувати у відсотках до рівня споживання, а не виробництва. Це може завдати великої шкоди для виробників такої продукції, як м'ясо-молочні, вино-горілчані вироби, цукор.

Головним питанням є лібералізація ринку послуг України. На сучасному етапі важливо визначити перехідний період для відкриття більш вільного доступу до таких секторів як страхування, банківські, телекомунікаційні, поштові, транспортні та медичні послуги. Варто зазначити, що більшість секторів послуг, у принципі, менш вразливі до чинників міжнародної конкуренції, ніж галузі, пов'язані з виробництвом товарів. Адже місцеві постачальники послуг мають переваги перед іноземними завдяки кращому розумінню місцевого споживача, місцевих традицій, законодавчого та адміністративного регулювання, налагодженим громадським зв'язкам, відсутності мовного бар'єру [7]. До проблемних питань може бути віднесено тарифний захист продукції підприємств фармакологічної, верстатобудівної та машинобудівної галузі.

Вступ України до Світової організації торгівлі потребує негайних, вжитих на державному рівні, заходів щодо створення вітчизняному виробникові рівних умов для конкурентної боротьби з іноземними виробниками товарів (доступність довгострокових банківських кредитів, можливість закупівлі сировини, технічного переоснащення виробництва, гармонізація законів з питань оплати праці та стандартизації продукції).

Практика засвідчує не повну готовність на даному етапі українських виробників повною мірою створювати своєю продукцією гідну конкуренцію імпортованим товарам з наступних причин: наявна система оподаткування не сприяє розвитку виробництва, не дає стимулів для підвищення заробітної плати і прибутковості, від чого втрачає як підприємство, так і держава в цілому. При відсутності багатьох видів сировини українського походження митно-тарифна політика в державі ще більше ускладнює ці процеси. Тарифи митної служби завищують собівартість вітчизняної продукції, що також негативно впливає на її конкурентоспроможність.

В умовах зношеності основних фондів підприємств легкої промисловості на 50-80% їх інвестування через відсутність прийнятної кредитної системи протягом останніх десяти років практично не здійснюється.

Вступ України до СОТ – процес тривалий і непростий. Чи не найскладнішою проблемою цього процесу є недостатня відповідність

сучасного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні правилам цієї організації. Приєднання до СОТ потребує суттєвого удосконалення механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності в напрямку гармонізації з принципами і вимогами СОТ.

Нормотворча робота має бути підтримана комплексом організаційних заходів, а саме:

- забезпечити термінову розробку та погодження законодавчих і нормативних актів, необхідних для вступу до СОТ, відповідними міністерствами та відомствами;

- внести необхідні законодавчі акти на розгляд Верховної Ради як першочергові;

- забезпечити супроводження законодавчих актів у комітетах Верховної Ради та їх підтримку при голосуванні [2].

Для України, як незалежної держави, яка сьогодні стикається із серйозними економічними проблемами, важливим завданням є вирішення питання про те, яким чином міжнародна торговельна система може допомогти вийти на шлях стабільного розвитку. Україна може і має зайняти належне їй місце у міжнародній торговельній системі і світовій економіці в цілому.

Висновки. Вступ України до СОТ буде мати як позитивні, так і негативні наслідки для вітчизняної економіки. Приєднання до СОТ по-різному впливатиме на окремі галузі промисловості. Для деяких з них негативні наслідки для вітчизняної промисловості від приєднання до СОТ навіть переважають позитивні. У той же час, проведений аналіз засвідчив про позитивний вплив такого кроку на вітчизняну сферу послуг.

В основному негативні наслідки СОТ переважатимуть в наукомістких і високотехнологічних секторах, а позитивні – у галузях, орієнтованих переважно на експорт. Розуміння складності і неоднозначності наслідків цих процесів має позначитися при виробленні державної політики, визначенні термінів та умов приєднання України до СОТ, зосередити увагу на пошуку та застосуванні ефективних механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Важливість інтеграційних процесів накладає на державне регулювання ряд зобов'язань, тому автором запропоновані напрямки регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, які здатні захистити внутрішній ринок і при цьому не суперечать нормам СОТ.

Процес вступу України до СОТ не повинен обмежуватися лише взаємними торговельними переговорами та гармонізацією системи законодавства, необхідно сформулювати ґрунтовні рекомендації із системними, конструктивними пропозиціями, реалізація котрих дозволить здійснити підготовку національного економічного комплексу для функціонування в умовах угод Світової організації торгівлі та заходи, реалізація яких допоможе

процес вступу до СОТ зробити найбільш сприятливим як для країни в цілому, так і для суб'єктів підприємницької діяльності. Україна має можливість і повинна ввійти до світового економічного співтовариства як повноправний і стабільний партнер.

Література:

1. Волинский Г. О конкурентных преимуществах в условиях глобализации [Текст] / Г.О. Волинский // Экономика Украины. – 2006. – №12. – С. 68-72. – 3100 пр. – ISSN 0131-7741.
2. Лахно С. Стратегія та перешкоди на шляху вступу України до СОТ [Текст] / С.Лахно // Міжнародна економічна політика – 2005. – №2. – С.103-125. – 400 пр.
3. Петровський Ю. Вступ України до СОТ: перспективи та можливі негативні наслідки [Текст] / Ю.Петровський // Персонал. – 2005. – №11. – С.78-83. – ISSN 0868-8893. – 3000 пр.
4. Сбітнев А. Оцінка можливих економічних наслідків приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ) [Текст] / А.Сбітнев // Журнал "Схід". – 2002. – № 6(49). – С. 65-70. – 500 пр.
5. Соломатіна Н. О. Деякі соціальні аспекти вступу України до СОТ [Текст] / Н.О. Соломатіна // Вісник. — К.: 2006. — №1 (34). — С.242–245. – 250 пр.
6. Мусієнко В. Б. Вступ України до СОТ як передумова інтеграції країни у глобальний простір [Текст] / В. Б.Мусієнко // Стратегія економічного розвитку України. — К.: 2001. — Вип.7. — С.252–257. – 160 пр.
7. Парламентські слухання. Стан підготовки вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ), проблеми та перспективи. Стратегія економічного розвитку України. – 2006. – Режим доступу: [/http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl011106.htm](http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl011106.htm).